

6. Chugu S. Representation of cultural knowledge in language / C.D.Chugu // At the Threshold of the Millennium: Through Language and Culture Studies to Peace, Harmony and Co-operation: International Scientific Conference Linguapax-VIII. – Kyiv, 2000. – Vol. 3A. – P. 219 – 222.
7. D'Andrade R. Character terms and cultural models / R. D'Andrade // Directions in cognitive anthropology / Ed. J. W. D. Dougherty. – Illinois, 1985. – P. 321-343.
8. Dirven R. Cognitive Exploration of Language and Linguistics / R. Dirven, M. Verspoor. – Amsterdam: Benjamins, 1998. – Chapter 1. – P. 1 – 24.
9. Jackendoff R. Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, Evolution. – Oxford University Press, 2002. – Chapter 2. – P. 19-37.
10. Kintsch W. Comprehension: A paradigm for cognition / W. Kintsch. – N.Y.: Cambridge University Press, 1998. – Chapter 4. – P. 93-120.
11. Langacker R. Conceptualization, symbolization and grammar / R. Langacker // The New Psychology of Language / Ed. M. Tomasello. – Lawrence Erlbaum Associates, 1998. – P. 1 – 39.
12. O'Grady W. Semantics: the study of meaning / W. O'Grady, M. Dobrovolsky // Contemporary Linguistic analysis. – Pitman, 1987. – P. 171 – 188.
13. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics. Cambridge / L. Talmy. – Mass.: MIT Press, 2000. – Vol. 2. – Chapter 7. – P. 373 – 415.
14. Tomasello M. The Key is Social Cognition / M. Tomasello // Language in Mind / Ed. Gentner, Goldin-Meadow. – Mass., 2003. – P. 47-57.
15. Whorf B. L. Language, mind, and reality / B.L. Whorf // Language, thought and reality: selected writings of Benjamin Lee Whorf / Ed. J.B. Carroll. – Cambridge, 1956. – P. 246 – 270.
16. Wierzbicka A. Understanding cultures through their key words / A. Wierzbicka. – Oxford University Press, 1997. – Introduction. – P. 1 – 17.

УДК [811.111'42'35: 821.111–995] “19/20”

Влох Н.М.
(Львів, Україна)

ЕКСПЛІКАЦІЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Стаття присвячена проблемі інтертекстуальності, яка є вирішальним чинником текстової комунікації і композиції англomовного постмодерністського художнього тексту. Інтертекстуальність втілюється в різних видах і формах міжтекстової взаємодії як одна з можливостей створення нового текстового змісту, змістовної поліфонії тексту, і має здатність генерувати нові смисли через взаємодію з іншими смисловими системами.

© Влох Н.М., 2011

Ключові слова: інтертекстуальність, постмодерністський текст, ремінісценція, алюзія, цитата, пародія, колаж.

Стаття посвячена проблемі інтертекстуальності, которая являється решаючим фактором текстової комунікації і композиції англійськомого постмодерністського художественного тексту. Інтертекстуальність вольовується в різних видах і формах міжтекстового взаємодія, як одна із можливостей створення нового текстового значення, смислової поліфонії тексту, которая способна генерувати нові значення шляхом взаємодія з іншими смисловими системами.

Ключевые слова: интертекстуальность, постмодернистский текст, реминисценция, аллюзия, цитата, пародия, коллаж.

The article is devoted to the problem of intertextuality which is the crucial factor in the textual communication and composition of English postmodernist fictional text. Intertextuality is realized in numerous ways and forms of intertextual interaction as one of the possibilities to create new textual sense, notional polyphony of the text, and which is capable to originate new sense through interaction with other sense systems.

Key words: intertextuality, postmodernist text, reminiscence, allusion, citation, parody, collage.

Термін інтертекстуальність з'явився наприкінці 60-х років ХХ ст. у працях Ю. Крістевої для позначення методу дослідження тексту як знакової системи, пов'язаної з іншими семіотичними системами, що імпліцитно або експліцитно кореспондують між собою, створюючи при цьому складне плетиво взаємозв'язків своїх семантичних, структурних або дискурсивних значень [1: 21–22]. Р. Барт стверджує, що „текст треба розглядати не як завершений, закритий продукт, а як прогрес продукування, „підключений” до інших текстів, інших кодів (це і є інтертекстуальність), і за допомогою цього артикулюється в суспільстві та історії не способами визначення, а цитування” [2: 497].

На думку У. Еко, інтертекстуальність – головна ознака тексту. Вона присутня й відчутна при роботі над твором, бо „матеріал виявляє природні якості, але й нагадує про культуру, яка його сформувала” [3: 432]. Поняття *інтертекстуальності* загальноприйняте у текстологічній теорії постмодернізму французьких постструктуралістів і деконструктивістів, у системі координат якої „взаємодія тексту зі знаковим фоном виступає як фундаментальна умова смислотворення” [4: 333]. Воно артикулює взаємодію тексту із семіотичним культурним середовищем як інтеріоризацію зовнішнього [4: 333], та є основним для аналізу творів постмодернізму. Це засіб аналізу ХТ і техніка визначення світосприйняття людини, її постмодерної чуттєвості. Інтертекстуальність розмиває текстові межі, через що текст не є завершеним, закритим. Його структурними принципами є *внутрішня неоднорідність, відкритість, множинність*.

Наприклад, у романі А.С. Байєтт „*Angels and Insects*” (який складається з двох частин – „*Morpho Eugenia*” і „*The Conjugal Angel*”) знаходимо безліч інтертекстуальних паралелей на сюжетно-композиційному, ідейно-тематичному і художньо-образному рівнях із романом Дж. Фаулза „*The French Lieutenant's Woman*”. Обидва твори є варіантами роману виховання, в якому відбувається становлення героя через випробування під керівництвом наставника, роль якого виконують Сара Вудраф для Чарльза Смітсона і

Метті Кромптон для Вільяма Адамсона. Хронотоп романів – вікторіанська Англія 60х років XIX ст. Герой „*Morpho Eugenia*” Вільям Адамсон нагадує Чарльза Смітсона. Це простежуємо у прізвиськах і захопленнях головних героїв: Адамсон – син Адама, першого чоловіка, який називає невідомі види метеликів; головний герой роману А.С. Байєтт – ентомолог. Чарльз Смітсон – син Сміта (найбільш поширене прізвище англійців, збірний образ вікторіанського джентльмена), який цікавиться закам’янілостями, – палеонтолог. Зацікавлення героїв наукою пояснюється всезагальним захопленням вікторіанської Англії теорією еволюції та природничо-науковими дослідженнями.

Образ Євгенії Алабастер із „*Morpho Eugenia*”, яку детально змалювала А.С. Байєтт, перегукується з Ернестиною Фрімен, дочкою багатого комерсанта з роману Дж. Фаулза: „*Ernestina had exactly the right face for her age...Her gray eyes and the paleness of her skin only enhanced the delicacy of the rest...But there was a minute tilt at the corner of her eyelids...to extend the same comparison, as faint as the fragrance of February violets – that denied...her apparent total obeisance to the great god Man*” [5: 25]. „*They [the sisters] were all three pale-gold and ivory creatures, with large blue eyes and long pale silky lashes visible only in certain lights and shadows...The eldest, Eugenia...had a cluster of violets at her breast, and more violets at her waist, and violets and ivy woven in and out of her sleek golden head*” [6: 4].

Традиційний для вікторіанського роману любовний трикутник у Дж. Фаулза – це стосунки Чарльза, Ернестини і Сари. Чарльз Смітсон, який обіцяв одружитись з Ернестиною, а закохується у Сару, потрапляє у складну ситуацію вибору – почуття обов’язку або веління серця. Любовний трикутник у романі А.С. Байєтт – це спочатку стосунки Вільяма, Євгенії та Едгара, а згодом Вільяма, Євгенії і Метті (ситуація схожа до роману Дж. Фаулза). Мотив таємниці, що оточує Сару протягом усієї оповіді, також відображається у „*Morpho Eugenia*” – у ретельно прихованих стосунках Євгенії з рідним братом Едгаром і обставинах смерті її нареченого капітана Ханта. На перших сторінках роману „*The French Lieutenant’s Woman*” Чарльзу розповідають „легенду” про Сару Вудраф – покинуту коханку французького офіцера, і так само в „*Morpho Eugenia*” Вільяму розповідають історію про нещасне кохання Євгенії: „*She was to be married, you see, only Captain Hunt, her fiancé, died quite suddenly. It was a terrible shock, poor Eugenia is only just recovering. It is like being a widow without being married, I think. We don’t talk about it, but everybody knows of course*” [6: 6].

Сюжетні паралелі доповнюються подібністю авторської манери викладу в романах, а саме: присутністю автора-письменника, що віртуозно грає з читачем. Підводячи читача до традиційного для вікторіанського роману щасливого фіналу одруження головних героїв, Дж. Фаулз зауважує, що: „*Charles and Ernestina did not live happily ever after...*” [5: 337], і вибудовує на принципі невіправданого очікування потрійний варіант кінцівки: „*Charles was no exception; and the last few pages you have read are not what happened, but what he spent the hours between London and Exeter imagining what might happen*” [5: 339].

Подібний інтерактивний діалог із читачем, долучаючи його до розвитку подій, веде А.С. Байєтт на сторінках „*Morpho Eugenia*”: „*And so he lived happily ever after? Between the end of the fairy story with its bridal triumph, between the end of the novel, with its hard-won moral vision, and the brief glimpse of death and due succession, lies a placid and peaceful pseudo-eternity of harmony...*” [6: 80].

Відтак однією з особливостей роману „*Angels and Insects*” (1995) є його еkleктичний інтертекстуальний характер. Тут бачимо чимало прислів'їв, біблійних та інших цитат, уривків з поезії Б. Джонсона, Дж. Мілтона, Р. Браунінга, поетичні рядки яких слугують передачі ментальності вікторіанського періоду: моралі та сексуальної амбівалентності. Тобто зображуваний художній світ роману сповна експлікує вікторіанську добу з її естетичними смаками, зображаючи спосіб життя та стан людської думки тих часів: „*The authorities agree that those so-called sons of God are the fallen angels who fell into corruption out of their lust for earthly beauty, as certain among the angels are prone to do, as Swedenborg has also revealed. Even St Paul, I may tell you, in a most interesting text, warns against the excessive angelic desire for female corporeality. He requires women to be covered in the congregation, for a reason, which is that the head of every man is Christ, and the head of the woman is the man, so the man ought not, St Paul says, to cover his head, forasmuch as he is the image and glory of God: but the woman is the glory of the man.*”

For the man is not of the woman; but the woman of the man.

Neither was the man created for the woman; but the woman for the man” [6: 279].

Яскравим прикладом інтертекстуальних зв'язків слугує роман П. Акройда „*Hawksmoor*” (1985). Як біограф Т. Еліота і Ч. Дікенса, П. Акройд пише романи, які відчутно перегукуються з їхніми творами та наслідують їх. Його романи мають посилання на інші тексти, й на власні, також. На думку А. Фоккема, у творах П. Акройда домінують такі теми, як надприродне, жах, страх, божевілья, а включення інтертекстуальних посилок (пародії, палімпсесту) відволікають увагу читача від цих головних та зворушливих тем [7: 169]. У фінальній сцені роману Даер та Хоксмур, промовляючи одним голосом, передають своє усвідомлення вічності: „*I could see only the direction of their dance, both backwards and forwards And, as we came closer, all the while we moved further apart” [8: 217].* Воно перегукується з рядками поеми Т. Еліота „*Burnt Norton*”: „*...the dance is, / But neither arrest nor movement. And do not call it fixity, / Where past and future are gathered. Neither movement from nor towards” [9: 191].* Також у канві роману знаходимо вкраплення популярних пісень, приказок, афоризмів та дитячих віршів:

*„Thomas Hill is not good,
Chop him up for firewood.
When he's dead, boil his head,
Make it into ginger bread” [8: 30];*

*„Kiss me, kiss me if you can
I will put you in my pan,
Kiss me, kiss me as you said
I will fry you till you're dead” [8: 71].*

Як видно з прикладів, ПТ твориться з інших текстів, стосовно інших текстів, причому не стосовно минулих, уже створених текстів, а текстів, які будуть існувати і після нього. Це тісно переплітається з поняттям інтертекстуальності як „залежністю між творенням і рецепцією певного тексту та знаннями учасників комунікації інших текстів” [10: 182].

До інтертекстуальних зараховують такі літературні засоби, як *ремінісценції, алюзії, цитати (приховані й неприховані), центони, пародії, запозичення, перифрази* тощо, які З. Мітосек називає „малим фрагментом чужого висловлення” [11: 345]. Вони передбачають, що, сприймаючи художній твір, у свідомості співвідносяться два плани: вихідний контекст, звідки взято ремінісценцію, і новий контекст, створений певним автором.

Ремінісценції виконують подвійну функцію в тексті: з одного боку, вони виступають показником літературних контактів, а з іншого, – є потрібним смисловим компонентом нового тексту [12: 202]. Наприклад, Віллanelь, героїня роману Дж. Вінтерсон „*The Passion*” (1987), характеризує пристрасть як почуття, яке не має постійного і визначеного місця, що перегукується з рядками „*Hollow Men*” Дж. Еліота: „*Somewhere between fear and sex passion is*” [13: 62]; „*Somewhere between the swamp and the mountains. Somewhere between fear and sex. Somewhere between God and the Devil passion is and the way there is sudden and the way back is worse*” [13: 68].

Алюзія, своєю чергою, – це художньо-стилістичний прийом, натяк, відсилання до певного літературного твору, сюжету чи образу, а також історичної події з розрахунку на ерудитів читача, покликаною розгадати закодований зміст [14: 29–30]. Використання автором алюзій, щоб передати своє ставлення до певного явища чи об’єкта, визначає прагматичний аспект їх функціонування. Наприклад: „*This was no lukewarm appeal to an exacting God but love and confidence that hung in the rafters, pushed open the church door, forced the cold from the stone, forced the stones to cry out. The church vibrated*” [13: 43]; „*Hearts so full of longing that these old stones still cry out with their ecstasy. These are warm churches, built in the sun*” [13: 63]. Каміння церков у Болоньї та Венеції з роману Дж. Вінтерсон „*The Passion*” (1987) кричать („*cry out*”), що є посиланням на рядки з Євангелія від св. Луки: „*I tell you, he replied, if they keep quiet, the stones will cry out*” (Luke 19: 40) [15: 96].

Алюзії також слугують реалізації іншої прагматичної настанови, коли автор-письменник зіставляє своїх персонажів або навколишні предмети чи поняття з ідеалом, еталоном сили, краси, відомим із міфології або з художньої літератури. У такому контексті алюзії виконують гіперболічну функцію. Алюзія стає елементом наявного тексту і водночас зберігає зв’язки з попереднім текстом, сприяючи полісемантичності інтертексту.

Новий твір є не тільки відображенням уже наявного: автор обов’язково вносить щось своє, своєрідне, інтерпретуючи відомі теми, образи; він створює текст, насичений різнорідними висловленнями [16: 101].

Алюзії, ремінісценції, прямі та непрямі цитати, внесені у текст, утворюють смислове поле нового тексту. У ПТ цитати організують за принципом колажу, і нерідко знакисимволи, знаки-коди літератури, філософії співіснують у ньому на правах повної рівності, та в кожному знакові-символі закладена смислова множинність. Колаж, таким чином, „утворює безліч значенневих полів, активізація яких залежить від інтелектуального й творчого рівня читача” [17: 8].

Інтертекстуальність у виокремлених формах вияву в лудичній матерії художнього тексту не є здобутком лише літератури постмодернізму. У багатьох формах, особливо у формі наслідувань та запозичень, вона існувала в літературі з давніх-давен. Проте раніше, на думку О.В. Медведєвої, використання таких прийомів означало вияв поваги до надбань попередників і бажання певною мірою прилучитися до їхнього авторитету [18: 215].

У постмодерністському ж контексті інтертекстуальність відіграє роль в утвердженні еkleктизму та авторитету тексту, неспіввіднесеного з об'єктивною реальністю. Це, свого роду, простір сходження і перетину найрізноманітніших цитат, трансформації різних текстів, „включення до тексту інших цілих текстів з іншим суб'єктом мовлення або їх фрагментів” [19: 351]. Інтертекстуальність як наявність міжтекстових зв'язків, що виникають у процесі творення тексту з елементів інших текстів або відносно інших текстів набуває нової якості: на зміну діахронії у взаємовідносинах між новоствореним текстом і тими, що йому передували, приходить синхронія; на зміну лінійним зв'язкам приходять нелінійні [20: 203].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що через призму інтертексту світу постає як величезний текст, у якому все колись було сказано, а нове народжується завдяки змішуванню елементів для створення нових комбінацій. Відтак інтертекстуальність – це вирішальний чинник у текстовій концепції та композиції. Вона втілюється в різних видах і формах міжтекстової взаємодії. Це одна з можливостей створення нового текстового змісту, змістової поліфонії тексту, здатної генерувати нові смисли через взаємодію з іншими смисловими системами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рихло П.В. Поетика діалогу. Творчість Пауля Целана як інтертекст : [монографія] / П.В. Рихло. – Чернівці : Рута, 2005. – 584 с.
2. Барт Р. Текстуальний аналіз „Вальдемара” Е. По / Р. Барт // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [за ред. М. Зубрицької]. – [2-е вид., доповнене]. – Львів : Літопис, 2001. – С. 497–521.
3. Эко У. Заметки на полях „Имени розы” / У. Эко // Имя розы. – М. : Книжная палата, 1989. – С. 425–467.
4. Постмодернизм. Энциклопедия / [сост. и научн. ред. А.А. Грицанов, М.А. Можейко]. – Минск : Интерпрессервис; Книжный Дом, 2001. – 1040 с.
5. Fowles J. The French Lieutenant's Woman / John Fowles. – Boston ; New York; London : Little, Brown and Company, 1998. – 399 p.
6. Byatt A.S. Angels and Insects / Antonia S. Byatt. – London : Vintage, 1995. – 294 p.
7. Fokkema A. Abandoning the Postmodern? The case of Peter Ackroyd / Aleid Fokkema // British Postmodern Fiction. Postmodern Studies 7. – Amsterdam : Rodopi. – 1993. – P. 167–179.
8. Ackroyd P. Hawksmoor / Peter Ackroyd. – London : Hamish Hamilton, 1985. – 217 p.
9. Eliot T.S. Collected Poems, 1909–1962 / Thomas S. Eliot. – London : Farber and Farber, 1963. – 221 p.
10. Beaugrande R. de. Introduction to text linguistics / Robert de Beaugrande, W. Dressler. – Longman, 1981. – 270 p.
11. Мітосек З. Теорії літературних досліджень /З. Мітосек ; [пер. з польськ. В. Гуменок, наук. ред. В.І. Іванюк]. – Сімферополь : Таврія, 2005. – 408 с.
12. Современный словарь-справочник по литературе / [сост. и научн. ред. С.И. Кормил-лов]. – М. : Олимп : ООО „Издательство АСТ”, 2000. – 704 с.

13. Winterson J. The Passion / Jeanette Winterson. – London : Vintage, 2001. – 160 p.
14. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка]. – К. : ВЦ „Академія”, 2006. – 752 с.
15. The Holy Bible. New International Version. The New Testament, Psalms and Proverbs. – Colorado Springs : International Bible Society, 1984. – 447 p.
16. Журба С. „Діалог книг”: палімпсестність, інтертекстуальність / С. Журба // Терміносистеми сучасного літературознавства: досвід розробки і проблеми : Науковий семінар / [за ред. Р. Гром'яка]. – Тернопіль, Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2006. – С. 96–104.
17. Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен / М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2004. – 352 с.
18. Медведєва О.В. Інтертекстуальність як вияв літературної гри / О.В. Медведєва // Наукові записки. Серія : філологічні науки (літературознавство). – 2005. – Вип. 61. – С. 211–215.
19. Арнольд И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / И.В. Арнольд. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербург. ун-та, 1999. – 444 с.
20. Курицын В. Русский литературный постмодернизм / В. Курицын. – М. : ОГИ, 2000. – 288 с.

УДК 811.111

Васина И.В.
(Николаев, Украина)

ХРОНОТОП КАК ТЕКСТ – ТИПОЛОГИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ (к постановке вопроса)

Стаття присвячена розгляду та аналізу загальнонаукових передумов і сучасних підходів до проблеми хронотопу. Здійснюється огляд існуючих досліджень про категорії часу та простору. Розглядаються різні типології часу та простору.

Ключові слова: хронотоп, час, простір, літературний дискурс.

Статья посвящена рассмотрению и анализу общенаучных предпосылок и современных подходов к проблеме хронотопа. Описываются существующие исследования о категориях времени и пространства. Рассматриваются типологии времени и пространства.

Ключевые слова: хронотоп, время, пространство, литературный дискурс.

The article deals with the scientific background and modern approaches to the problem of chronotope. The actual researches of the categories of time and space are analyzed. Different typologies of time and space are considered.

© Васина И.В., 2011